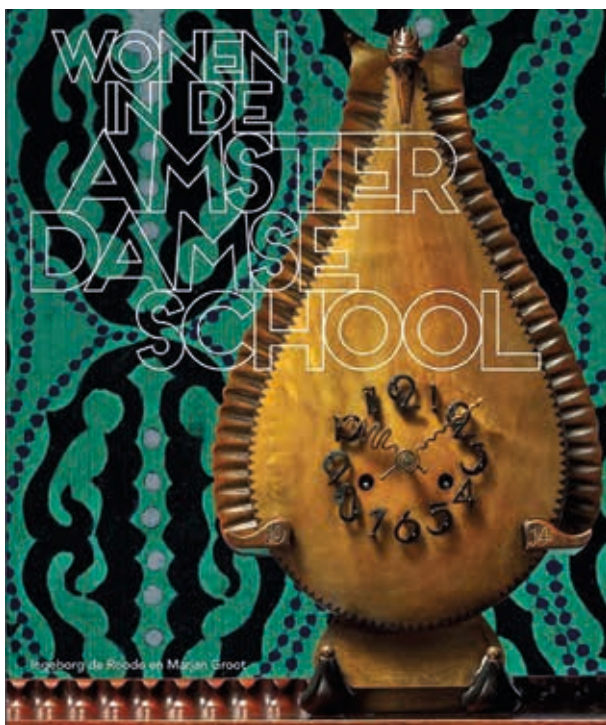

rio's geschetst en toegelicht, terwijl in het laatste hoofdstuk een uitgebreide typologie van de Nederlandse zee-, rivier- en binnendijken wordt ontvouwd. Op grond van de opbouw, functie, het ontstaan en regionale ligging worden 43 dijktypen onderscheiden. Het boek wordt afgesloten met een verklarende woordenlijst en een register op plaats- en dijknamen.

Het boek is zeer rijk voorzien van kaarten en vaak fraaie afbeeldingen. Het is echter vooral een aanwinst voor de Nederlandse waterstaatsgeschiedenis vanwege de meestal trefzeker geschetste 'dijkportretten'. In alle beknoptheid wordt daarin recht gedaan aan de geschiedenis en de waterstaatkundige aspecten van de

besproken dijken. Bijzonder is echter de aandacht die wordt geschonken aan de opmerkelijke aspecten in de hedendaagse verschijningsvorm van deze dijken. Daardoor is het boek vooral een cultuurhistorische reisgids, maar dan van een degelijkheid die navolging verdient en de lezer van harte aanbevolen kan worden. Met uitzondering van de verdrongen dijk bij Texel zijn het allemaal dijken die de moeite waard zijn om een keer te bekijken en daarvoor bij gelegenheid een stukje om te rijden.

GUUS J. BORGER

INGEBORG DE ROODE EN MARJAN GROOT (RED.)

WONEN IN DE AMSTERDAMSE SCHOOL

ONTWERPEN VOOR HET INTERIEUR
1910-1930

Bussum (Uitgeverij Thoth)/Amsterdam (Stedelijk Museum Amsterdam) 2016, 304 pp., ill. in kleur en z/w, ISBN 978 90 6868 698 2, € 24,95 (softcover) en € 32,50 (hardcover)

Het boek *Wonen in de Amsterdamse School. Ontwerpen voor het interieur 1910-1930*, dat vorig jaar verscheen, gaat niet over interieur in de betekenis van de binnenkant van de architectuur, maar over meubelen en andere voorwerpen die ontworpen zijn om interieurs mee in te richten. Althans voor het overgrote deel, want er is ook wel wat te lezen over glas-in-loodramen en er zijn enkele interieurfoto's van nog bestaande gebouwen opgenomen, zoals het bekende voormalige Scheepvaarthuis en bioscoop Tuschinski in Amsterdam en het voormalige hoofdkantoor van Utrecht, maar dat zijn dan net weer geen woonhuizen. De titel van het boek is dus enigszins misleidend.

Het boek is vooral objectgericht met de nadruk op

meubelen, lampen en klokken, net als de tentoonstelling in het Stedelijk Museum Amsterdam naar aanleiding waarvan het boek is verschenen. Woningtextiel van de Amsterdamse School was al eens eerder onderwerp van een tentoonstelling en boek (Nederlands Textielmuseum, 1999), maar dat is geen argument om de rest van het interieur dan maar buiten beschouwing en te laten – enkele ontwerpen voor behangsels zoals die van L. Zwiens en Jac. Jongert daargelaten. Dat getuigt eerder van een 'blinde vlek' voor ruimtelijk ontwerp en context. Nergens is er dus iets te vinden over de karakteristieke ruimtebepalende plafonds, of over de relatie tussen plastische vormen en druppelornamentiek in kamerbetimmeringen en meubelen of over

vergelijkbaar materiaal- en kleurgebruik en contrastwerking.

Het ontbreken van architectuur en interieurvormgeving is wel begrijpelijk vanuit de optiek van de conservator toegepaste kunst Ingeborg de Roode, die een verzameling losse spullen beheert, maar doet geen recht aan de ontwerpen van de Amsterdamse School als architectuur- en interieurstijl. Wie op zoek is naar een nieuw beeld van het Amsterdamse School *woonhuis*interieur is dan ook beter af met het boek over etagehuizen van de architect F.A. Warners dat onlangs verscheen (Annet Pasveer tekst en Arjan Bronkhorst fotografie). Interieurfoto's van nog bestaande Amsterdamse School-woongebouwen voor de welgestelden in combinatie met een grote hoeveelheid ontwerptekeningen van kamerbetimmeringen, behangsels, gordijnen, schoorsteenpartijen, meubelen, lampen en beeldhouwwerken geven een beeld van de karakteristieke samenhang van het woonhuisinterieurontwerp van de Amsterdamse School in optima forma.

Het Stedelijk Museum organiseerde in 1975 de eerste grote Amsterdamse School-tentoonstelling en Frans van Burkom, die ook nu weer twee bijdragen aan het boek verzorgde, schreef toen – als eerste – over de vormgeving van interieurafwerkingen en kunstnijverheid in de stijl van de Amsterdamse School. Wat een leven lang bestuderen, kijken, lezen, inleven, opnieuw kijken en vergelijken met mogelijke inspiratiebronnen en voorbeelden al niet vermag! De meest intrigerende en leerzame hoofdstukken in het recente boek zijn dan ook van zijn hand. Zijn zoektochten naar de mogelijke betekenissen van de ontwerpen van Michel de Klerk hadden nog meer aandacht verdiend.

In 1975 werd voor het eerst gebruik gemaakt van de rijke architectenarchieven van het Nederlands Documentatiecentrum voor de Bouwkunst (tegenwoordig Het Nieuwe Instituut), de initiatiefnemer van een hele reeks tentoonstellingen over Nederlandse architectuur, voornamelijk uit de eerste helft van de twintigste eeuw. Voor het boek en de tentoonstelling van het Stedelijk uit 2016 kwamen nieuwe bronnen in beeld: ontwerptekeningen van beeldhouwer Hildo Krop in het Stadsarchief en ontwerptekeningen van Willem Bogtman, de glazenier uit Haarlem, in familiebezit. De schitterende Amsterdamse School-lampen in combinatie met de tekeningen vormden de meest verrassende, swingende en ongetwijfeld ook de kleurrijkste afdeling van de hele tentoonstelling.

Het Stedelijk Museum verdient lof voor het opzetten van het omvangrijke onderzoeksproject dat nodig was om nieuwe objecten te kunnen vinden en tonen en om kennis daarover te verzamelen. De databank voor onderzoeksdoeleinden kan ook door derden worden geraadpleegd. Dit leverde naast de bekende ontwerpen zoals de meubelen voor firma 't Woonhuys van De Klerk, ook een groot aantal onbekende voorbeelden op

van meubelen en lampen, vaak uit particulier bezit.

De opzet van het boek doet onsamenhangend aan en de keuze voor de onderwerpen van de hoofdstukken enigszins willekeurig. Waarom wel aandacht besteden aan de commercie, de winkels en firma's die de woningmarkt bedienden (Marjan Groot), maar niet aan de gebruikers van de interieurs, de kopers, de opdrachtgevers? Dit maakt dat het boek een hoog 'toonkamergehalte' heeft en weinig inzicht biedt in de klanten en hun keuzes, de sociale achtergronden en de maatschappelijke betekenis van de diverse ontwerpen. Waarom wel een stuk over de iconografie van enkele ontwerpen van De Klerk opnemen, maar niet een substantiële bijdrage over de invloed van niet-westerse architectuur en symboliek? Het feit dat het tijdschrift *Het Nederlandsch Indisch Huis Oud en Nieuw* juist werd uitgegeven door Ed. Cuypers, wiens bureau broedplaats was voor veel Amsterdamse School-ontwerpers, waaronder ook De Klerk, geeft hier alle aanleiding toe. En Van Burkom besteedde er al eerder aandacht aan.

Ook is de lengte van de hoofdstukken niet in evenwicht. Zo zijn de hoofdstukken van Frans van Burkom relatief (zeer) kort. Ze gaan over twee ontwerpen van Michel de Klerk, respectievelijk over een stoel met een rugleuning in de vorm van een ribbenkast of ruggengraat en over een klok uit 1914 die recent opdook in Engeland. Ook een aardig tekstje over het gebrek aan kleur in onze beeldvorming van de interieurs door de zwart-witfotografie en de kwetsbaarheid van nog bestaande kleuren van bijvoorbeeld beitsen is relatief kort en had misschien best samengevoegd kunnen worden met het eveneens korte hoofdstukje over onderzoek, methoden en resultaten. Het hoofdstuk over de internationale context (Marjan Groot) is zo compact dat het bijna is gereduceerd tot een opsomming van namen en stijlen.

Het hoofdstuk over de invloed van de Amsterdamse School op de hedendaagse architectuur (Hans Ibelings) is een beetje een vreemde eend in de bijt. En dat geldt eigenlijk ook voor het hoofdstuk over het Scheepvaarthuis en Tuschinski (Coert Krabbe), omdat het gaat over restauratie en de problematiek van bescherming en instandhouding van interieurensembles, hoewel zeker lezenswaardig. Het is overigens geweldig dat de huidige eigenaren van beide gebouwen bereid waren om verder te gaan dan waartoe zij in het kader van de Monumentenwet verplicht waren. De eigenaar van Grand Hotel Amrâth liet zelfs een inventarisatie uitvoeren van de nog aanwezige meubelen en lampen en regelde professioneel beheer, waaronder ook standplaatscontroles. Menig eigenaar van interieurensembles zou daar een voorbeeld aan kunnen nemen.

Voor de hedendaagse lezer die de stof graag snel tot zich wil nemen, is het 'beeldkatern' een aanrader. Een 'praatje bij een plaatje', heel interessant om te lezen, vaak met nieuwe informatie en divers qua thema's en

invalshoeken. Waarschijnlijk is het beeldkatern eenvoudigweg het resultaat van de overbekende 'sleepnetmethode' waarbij de bijvangst is gebundeld tot 'alles wat over was en niet paste, maar te goed was om weg te gooien'.

Welke bijdrage levert het boek aan de wetenschap? Het hoofdstuk over gebrandschilderd glas en glas in lood werpt nieuw licht op het werk van Atelier Bogtman en van glasatelier De Nieuwe Honsel (De Bruijn, Van Beekum, Kes). Maar het grootste hoofdstuk van het boek over de ontwikkeling en verspreiding van de Amsterdamse School-stijl (Ingeborg de Roode) geeft weinig blijk van nieuwe inzichten en is grotendeels een herhaling van eerdere publicaties.

De keuze voor de grafische vormgeving van het boek viel op het bureau Kossmann.dejong, tentoonstellings- en interieurontwerpers die ook de tentoonstelling in het Stedelijk Museum hebben vormgegeven. Daar waar de meubelen van bijvoorbeeld Piet Kramer vroegen om een 'groot gebaar' werkte dit prima (hoge tentoonstellingszalen met opgeblazen oude foto's), maar daar waar de ameublementen vroegen om intimiteit werd dit niet gehonoreerd. Verder waren de objecten vooral gerangschikt naar functie (klokken, lampen enzovoorts), hetgeen de meest spectaculaire presentaties opleverde. Slechts een enkele keer (de Bijenkorf van Piet Kramer) werd een ensemble gecreëerd waarin iets van de context was te zien. Des te opvallend

is de vaardigheid waarmee de grafische vormgeving van het boek ter hand is genomen: tekst en beeld zijn tot een vanzelfsprekende eenheid samengesmeed.

Verder is het gewoon een heel mooi boek om te zien: hardcover, prettig formaat, groot korps en monumentale typografie, fantastisch beeldmateriaal in kleur en royaal weergegeven. De belettering voor omslag en hoofdstuktitelpagina's is een moderne variant van letters uit de jaren 1970 waarbij de contouren van de letters werden aangezet zodat het een soort beeldhouwwerkjes werden. Deze beeldhouwwerkjes zijn gestapeld en aan elkaar verbonden en ook aan de omkadering van de bladzijden. Foto's en historisch beeld en soms ook tekstblokken zijn in de lijnkaders gevangen, hetgeen knap is gedaan omdat het nergens schools of gedwongen wordt, maar eerder op een speelse manier bindend werkt. En Frans van Burkom kan toch een beetje tevreden zijn. De dikbuikige klok van Michel de Klerk prijkt trots op het omslag. De parmantig omhoog krullende sleevoetjes staan stevig op de tafel waarvan de opstaande rand net in beeld is. De 'oogjes' op de voelhorens van 'de slak' priemen onderzoekend de lucht in en de 'kop van Kala' (een hindoe-Javaanse monsterkop) beschermt tegen het onheil van de wereld.

BARBARA LAAN